

Praktische beheerwijzers voor vlinders in heide- en veengebieden

De provincie Drenthe is de thuisbasis voor een aantal specialistische dagvlindersoorten die leven op natte en droge heideterreinen en hoogveen(tjes), de zogenaamde heide- en veenvlinders. Hiervan zijn de drie soorten veenvlinders het kwetsbaarst en uiterst zeldzaam geworden. Ook de heidevlinders staan onder druk. Niet alleen in Drenthe, maar in heel Nederland. Om de gebieden waar deze soorten voorkomen in stand te houden of te optimaliseren, heeft Landschapsbeheer Drenthe verschillende beheerwijzers ontwikkeld voor terreinbeherende organisaties en groene vrijwilligers.

Tekst:
Dirk Matthijs
Meijberg, Thirza
Mulder & Thijs
Blom
Landschapsbeheer
Drenthe

De veenbesparelmoervlinder, het veenbesblauwtje en het veenhooibeestje (de drie veenvlinders) hebben het zwaartepunt van hun verspreiding in Drenthe. Er zijn verschillende oorzaken die in verband worden gebracht met de achteruitgang van deze soorten, zoals versnippering van natuurgebieden, verdroging, verzuring en ver-

mesting. De laatste jaren lijkt klimaatverandering de vaak toch al kwetsbare populaties verder onder druk te zetten. Er is actie nodig om verdere achteruitgang van de heide- en veenvlinders te stoppen en ze te behoeden voor nationaal uitsterven.

Wat doet Landschapsbeheer Drenthe voor de heide- en veenvlinders?

Landschapsbeheer Drenthe zet zich al sinds de jaren negentig in voor de bescherming van heide- en veenvlinders. Dit wordt gedaan vanuit het langlopende project 'Heide- en veenvlinders' in opdracht van de provincie Drenthe. Landschapsbeheer Drenthe beheert natuurgronden van gemeentes, provincies en particulieren, ook waar heide- en veenvlinders voorkomen. Het beheer wordt vooral gedaan door enthousiaste vrijwilligers en betrokken aannemers die gespecialiseerd zijn in kleinschalig werken. Daarnaast wordt er geïnvesteerd in provinciale samenwerking en kennisuitwisseling tussen terreinbeheerders, onderzoekers en andere betrokken partijen. Hierbij zijn de provincie Drenthe, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Stichting Het Drentse Landschap, Defensie, De Vlinderstichting, Vlinderwerkgroep Drenthe, particuliere terreineigenaren en vrijwilligersgroepen betrokken.

Jaarlijks organiseert Landschapsbeheer Drenthe een kennisdag over het thema heide- en veenvlinders. Het doel van de dag is om verschillende actuele onderwerpen te bespreken en van elkaar te horen waar men mee bezig is op het gebied van de vlinders. Zo stonden onder meer mieren in relatie tot vlinders centraal, maar ook nectarveldjes en nieuwe beheer-

Het veenbesblauwtje is ernstig bedreigd. De soort komt voor in de overgang van natte heide naar hoogveen.

Het groentje is een van de negen vlinders van de heide- en veengebieden. Hij voelt zich thuis op de natte heide.

inzichten. Landschapsbeheer probeert daarnaast de aandacht op het onderwerp te vestigen door activiteiten te organiseren voor een breder publiek, zoals tellingen en workshops.

Beheerwijzers, wat zijn dat?

Landschapsbeheer Drenthe vond het tijd om de opgedane kennis van de afgelopen jaren op een overzichtelijke en toegankelijke manier te bundelen in beheerwijzers. Hierin wordt zowel visueel als tekstueel op een begrijpelijke manier uitgelegd hoe men verschillende beheermaatregelen kan toepassen. Door te kiezen uit verschillende beheermaatregelen uit de beheerwijzer is maatwerk mogelijk, want de uitgangssituatie is bij elk terrein anders.

De basisprincipes voor de beheerwijzers zijn maatwerk en kleinschaligheid, met als doel een divers en robuust heide- of veengebied in stand te houden. Voor de gebruiker is het duidelijk wat het nut en de noodzaak is van de gekozen beheermaatregel en waarom men kiest voor de ene of de andere, of zelfs een combinatie van maatregelen.

Er zijn zes beheerwijzers uitgewerkt:

1. De eerste beheerwijzer is een algemene beschrijving van een divers en kansrijk heide-terrein met toelichting van de negen vlinders van de heide- en veengebieden. Deze vlinders zijn groentje, gentiaanblauwtje, heideblauwtje, heivlinder, aardbeivlinder, kommavlinder, veenbesparelmoervlinder, veenbesblauwtje en veenhooibeestje. Waar leven ze, wat zijn de waardplanten en welke nectarplanten gebruiken ze?
2. De beheerwijzer 'verwijderen bosopslag' omschrijft hoe dit het beste kan worden gedaan. Deze gaat in op onderwerpen als struiken als nectarbron, natuurlijke randen en behoud van microklimaat. Hij geeft ook praktische adviezen over het verschil tussen ongewenste bosopslag uitsteken of afzagen en hoe het vrijgekomen materiaal te verwerken.
3. De beheerwijzer 'plaggen van heide' gaat in op het verschil van handmatig plaggen en machinaal, het volgen van de gradiënt, bekalken en enten van plagsel om heide op gang te helpen.

Plaggen beperkt verbossing en zorgt ervoor dat de heide een meer gevarieerd karakter krijgt. Het heeft de voorkeur om kleinschalig te plaggen om de effecten van plaggen op de flora, fauna en bodem te beperken.

4. De beheerwijzer 'maaïen van heide' licht verschillende machines toe, maar gaat ook in op vragen zoals: tot welke leeftijd heeft maaïen zin? Hoe voorkom je insporing en hoe volg je een natuurlijk reliëf? Met maaïen beperk je vergrassing, zorg je voor meer structuur en leeftijdsvariatie in de heide.
5. De beheerwijzer 'begrazing van heide' legt uit welke grazer wat doet, in welke periode je dit toepast en in welke gevallen je bijzondere stukken uitrustert voor bijvoorbeeld de klokjesgentiaan. Begrazing is een natuurlijke vorm van maaïen en zorgt voor meer variatie en structuur in het gebied.
6. De beheerwijzer 'veentjes' richt zich op het beheer van veen. Herstel van de waterhuishouding, het verwijderen van bosopslag en het verwerken van vrijgekomen opslag zijn hier thema's in die worden toegelicht.

Waarom beheerwijzers?

De beheerwijzers slaan een brug tussen de wensen en ideeën van een beheerder en de praktische uitvoering in het veld. Bijvoorbeeld wanneer de vrijwilliger aan de slag gaat om bosopslag te verwijderen en de beheerder specifieke wensen heeft over de uitvoer. Soms wil je plekken met vuilboom laten staan of delen niet plaggen vanwege belangrijke mieren. De beheerwijzers geven richting, helpen om te beslissen welke maatregelen passend zijn bij de lokale terreinomstandigheden en laten de beoogde effecten zien. Daarbij geven de beheerwijzers de mogelijkheid voor vrijwilligers en aannemers om zelfstandiger te werken, omdat het doel beter is gevisualiseerd en beschreven.

1

Materiaal verwerken

Het is van belang om het uitgetrokken, uitgestoken en/of afgezaagd materiaal te verzamelen in het terrein. Her en der kun je een hoop maken van houtig materiaal, hierin kunnen allerlei dieren wegkruipen.

2

Niet alles zagen

Het volledig verwijderen van opslag is niet wenselijk. Af en toe een boom of struik laten staan is goed voor de structuur in het gebied. Een belangrijk aandachtspunt: hoe dichterbij je bij de bosrand komt, hoe meer opslag je laat staan.

5

Struiken als nectarbron

Bosopslag van berken en grove den groeit vaak snel en zorgt voor veel verdamping. Deze soorten moeten zoveel mogelijk worden verwijderd, een enkele berk of den mag blijven staan. Struwelen van vuilboom, meidoorn en wilgen zijn voor veel soorten een waardevolle nectarbron en zijn waardevol om te behouden. Kies waar mogelijk voor variatie in soorten struwelen/bosopslag.

6

Microklimaat

Door een geleidelijke overgang van hoge naar lage vegetatie te vormen, ontstaan microklimaten en verschillende biotopen voor heidefauna.

3

Het belang van microklimaat

Struweel en bomen kunnen zorgen voor luwe plekken en schaduw op de heide. Zo dragen ze bij aan een microklimaat.

4

Hoe te werken

Kleine boompjes en struiken kunnen eenvoudig met een steekschop worden verwijderd. Dit voorkomt dat ze opnieuw uitlopen. Grotere bomen en struiken kunnen met een handzaag of bosmaaier met zaagblad worden geveld. Dit het liefst zo kort mogelijk afzetten. Berken bij voorkeur in het vroege voorjaar wat hoger afzetten i.v.m. doodbloeden, tegen opnieuw uitlopen.

6

5

4

5

7

Natuurlijke randen

Door een kartelige rand langs het bos te vormen, wordt een langere randlengte gevormd. Dit zorgt voor een groter leefgebied voor soorten en tevens luwe plekken.

DE ROL VAN MONITORING BIJ BEHEER

Monitoring speelt een belangrijke rol bij de bescherming van heide- en veenvlinders. Door vlinders te tellen en eitjes of rupsen te zoeken, worden populaties (beter) in kaart gebracht. Deze informatie is nodig om te bepalen welke beheermaatregelen het meest geschikt zijn. Zo is het voor het gentiaanblauwtje van levensbelang dat er gentiaanklokjes groeien waarop zij eitjes kunnen afzetten en voor de aardbeivlinder is de tormen-til een belangrijke plant. **Wilt u bijdragen aan deze monitoring?** Er zijn meerdere locaties waar vrijwilligers betrokken zijn bij het monitoren van vlinders. Stuur een bericht naar Landschapsbeheer Drenthe via info@lbdrenthe.nl.

Totstandkoming en toepassing

Landschapsbeheer Drenthe heeft de beheerwijzers opgesteld en geschreven met constructieve inbreng van verschillende partijen. De teksten zijn meerdere malen voorgelegd aan externe experts om zo een compleet verslag te krijgen.

De eerste oplage bestond uit vijftig beheerwijzers. Deze zijn verspreid onder alle beheereenheden van verschillende terreinbeherende organisaties. Ze zijn fysiek afgeleverd met een toelichting erbij. De reacties waren positief en ze zijn op verschillende plekken al toegepast.

In Drenthe zijn in 2024, 2025 en 2026 natuurwerkdagen voor heide- en veenvlinders georganiseerd. Op deze dagen zijn de beheerwijzers in het veld toegepast en aan vrijwilligers voorgelegd en meegegeven. De reacties waren goed en ze liggen al op tafel bij meerdere beheerkantoren en werkketens.

Hoe kunnen geïnteresseerden de beheerwijzers zelf gebruiken?

De beheerwijzers zijn voor een breder publiek geschreven dan alleen voor Drenthe. De informatie is ook toepasbaar op andere natuurerreinen. Vrijwilligers door heel Nederland kunnen de beheerwijzers downloaden en gebruiken in hun eigen gebied. Voor groenliefhebbers en vlinderaars bieden de documenten ook een mooie verdieping. De beheerwijzers zijn online te bekijken via de website van Landschapsbeheer Drenthe via

lbdrenthe.nl/heide-en-veenvlinders. ●

Illustratie bij de beheerwijzer 'verwijderen bosopslag'.